

лучшую украинскую интеллигенцию начать борьбу за демократические права и свободы «в том числе свободу творчества», это известные движения шестидесятников, семидесятников и восьмидесятников. Именно в этот период активизируется подпольная литература под известным названием «самиздат».

Тоталитарный режим, на котором достаточно устойчиво держалась одна из самых сильных империй мира, на конец XX ст. неожиданно для многих развалилась, исчерпав все свои возможности оказавшись в невозможности дать полный ответ на актуальный вопрос современной мировой истории.

Акт провозглашения независимости (24 августа 1991 г.) открыл новые горизонты перед украинской духовной культурой, которому впервые предоставляется возможность творить и развиваться как единая национальная культура.

Подытоживая, можно сказать, несмотря на трудности, которые на протяжении веков преодолевал на своем историческом пути, украинский народ все же создал свою высокоразвитую (по современным мировым меркам) национальную культуру в которой представлены все виды и жанры духовной жизни.

Литература

1. Горский В. С. История украинской философии. – К., 1996.
2. Сковорода Г. С. Избранные произведения в двух томах. – К., 1972.
3. Украинские революционеры-демократы. – М., 1954.
4. Философская мысль в Киеве. – К., 1982.

УДК 130.2

Пилипенко С. Г.

(м. Харків)

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ПЛИННОЇ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена проблемі культурної ідентичності в умовах сучасної глобалізації, що пов'язано зі зміною мотивів, цінностей, орієнтирів. Метою статті є визначення нових практик культурної ідентичності людини. Означено вплив неklasичної культури на становлення ідентичності сучасної людини. Показано, що сучасна культурна ідентичність не є закритою.

Ключові слова: ідентичність, культурна ідентичність, глобалізація, класична культура, неklasична культура.

Стаття посвящена проблеме культурной идентичности в условиях современной глобализации, что связано с изменением мотивов, ценностей, ориентиров. Целью статьи

является определение новых практик культурной идентичности человека. Отмечено влияние неклассической культуры на становление идентичности современного человека. Показано, что современная культурная идентичность не является закрытой.

Ключевые слова: идентичность, культурная идентичность, глобализация, классическая культура, неклассическая культура.

The article deals with the problem of cultural identity in today's globalization, reflecting a change in motivation, values, orientations. The purpose of this article is to identify new practices cultural identity of man. Author determined the impact of non-classical culture on the formation of identity of modern man. It is shown that the modern cultural identity is not closed.

Keywords: identity, cultural identity, globalization, classical culture, non-classical culture.

Постановка проблеми. Динамізація всіх процесів дійсності, прискорення ритму життя, а також поява нових відкритих систем не лише **актуалізували** проблему ідентичності сучасної людини в умовах множинності ликів культури початку XXI століття, але й означили основні тенденції зміни культурної ідентичності. Відбулося розширення горизонту людського існування, порушення звичного локального світу, що, на думку індивіда, чітко визначав не лише його світ у якості певного просторово-часового культурного континууму, але й світ інших. Буття сучасної людини розгортається у просторі становлення наднаціональних утворень і антиглобалізаційних рухів, у контексті космополітизму і крайніх проявів власної інакшості, де ідентичність виступає феноменом, завдяки якому людина намагається подолати розкол між собою і зовнішнім світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що осмислення проблеми існування в умовах трансформації базових елементів культури (час, простір, людина) вагомо представлене в роботах Е. Макінтайра, Ж. Ліповецькі, Ж. Дельоза, У. Бека, Е. Тоффлера, Н. Лумана, З. Баумана, С. Бейнхабіб та ін. Водночас особливого значення набуває проблема конструювання ідентичності. Так на думку філософів-постмодерністів, сьогодні мова повинна йти про реалізацію ідентичності в умовах відмови від наративів, адже реальність постає в якості буття «простору соціального тексту», що змінює метафізику «буття-як-присутності», тим самим корегуючи уявлення про взаємовідносини «людина – суспільство/світ – культура».

Метою статті є визначення нових практик культурної ідентичності людини в контексті плінної сучасності. Поставлена мета передбачає розв'язання наступних дослідницьких **завдань**: означення ідентичності в умовах плінної сучасності/глобалізації; визначення впливу некласичної культури на становлення ідентичності сучасної людини.

Ідентичність – феномен, який складається з множинності модусів (політичного, релігійного, культурного, етнічного, лінгвістичного, гендерного, національного тощо), де цілісність – базова універсалія людського буття, що відображає фундаментальну здатність людини зберігати самототожність/ідентичність, поєднуючи різноманіття форм власної діяльності та свідомості в континуум особистості. Тому, власне, коли мова йде про визначення ідентичності, то остання розуміється як своєрідна матриця, що має ознаки стабільності (є практично незмінною протягом тривалого часу), виразності (постає особливим феноменом) і відтворюваності (передається від покоління до покоління).

Як справедливо зазначає С. Гантінгтон, народи і нації завжди намагаються відповісти на найпростіше питання – «Хто ми такі?». Ідентичність є свого роду механізмом, що відбирає, оформлює й транслює цінності, навички соціокультурної дії, способи оцінки ситуації, стереотипи сприйняття світу, особливості емоційних реакцій, а також характерні для певної культури способи переживання й самовідчуття.

Ідеться про забезпечення орієнтації в соціальному світі, що включає не лише співвіднесення індивіда з певною спільнотою чи з поняттям «ми», відкидаючи поняття «вони», але і можливість прогнозування соціокультурної поведінки. Основна увага приділяється національній державі, адже її завданням визначається сприяння реалізації прагнення народів до збереження своєрідності й самобутності.

В умовах глобалізації національні держави опинилися перед загрозою для свого подальшого існування, а особистість (інколи цілі спільноти) – перед питанням стосовно визначення своєї культурної приналежності. Співвідношення інтеграції та диференціації не лише підкреслили невизначеність і мінливість сучасності (З. Бауман) – вони поставили під сумнів можливість існування єдиної ідентичності. Як зазначає В. Розін, сучасність постає як унікальне явище, де звичні культури і національні держави замінюються «метакультурами» та іншими соціальними утвореннями [7, с. 35].

У наш час особливо актуальною є думка Ю. Лотмана про те, що кожна культура визначає парадигму того, що необхідно пам'ятати (тобто зберігати), а що підлягає забуттю. Дослідник наголошує на тому, що під час трансформації змінюється система культури, змінюється парадигма «пам'ять – забуття», те, що не існує може виступити в якості існуючого і значимого.

Класична культура, що пропонувала людині чіткі відповіді на головні екзистенційні виклики, де первинний розподіл на «своїх» і «чужих» виконував функцію орієнтації та співвіднесення індивіда з певною культурою за допомогою заданої системи цінностей, відходить у минуле. Слід зазначити, що ці системи координат склалися історично і визначалися певною інерцією, адже сформований дискурс міг відновлюватися, хоча і з певними модифікаціями, протягом досить тривалого відрізка часу.

Класична культура замінюється новою неklasичною культурою, яка вже не спрямована на підтримання незмінного порядку. Людина опиняється перед необхідністю зміни ідентичності, яка вже не є заданою, її необхідно реконструювати, але робити треба це в умовах нових форм взаємодії, що постійно трансформуються і знаменують невизначеність стандартів, критеріїв і цілей життя. Іншими словами, особистість отримала можливості пошуку, які відкривають їй нові горизонти самовдосконалення. На думку В. Межуєва: «У культурі, яку ми вважаємо своєю, багато чого, звісно, залежить від нашого походження, виховання, оточення, від того, що йде з історії народів і країни, у якій ми живемо. Але ж багато чого залежить і від нас самих, від того, що ми вважаємо для себе важливим і потрібним. У культурі, що дісталася нам від наших предків, нас може щось не влаштовувати, викликати відторгнення, тоді як у культурі інших народів ми можемо знаходити для себе щось важливе й корисне. Межа між своєю культурою й чужими для нас культурами встановлюється, відповідно, не тільки з огляду на зовнішні, незалежні від нас обставини, але й нашого вільного вибору. Її не завжди легко розпізнати, але саме вона відокремлює в культурі те, що підлягає науковому вивченню, від того, що вимагає філософської рефлексії» [6, с. 12].

«Некласичність» визначається тим, що класичні методи розв'язання (чи то силові, чи то комунікативні) виявляються не дієздатними внаслідок неможливості ідентифікувати за допомогою старих рольових схем. Ця ситуація супроводжується зміною ціннісно-смыслового підґрунтя, а саме культурних універсалій, що протягом певного історичного часу забезпечували смисложиттєві орієнтири.

У науковій думці з'являється концепція появи нового етосу – етосу ефективності, успішності, появи «трансмiгранту» як носія транскультурної iдентичності [9]. Розповсюдження послуг освіти, туризму, транспортного i готельного бiзнесу, продукції «Голiвуду» i всесвітньої мережі Інтернет, а також високотехнологiчної продукції, якi надають найбільш упiзнаванi взiрци сприймання i символи, формують нову iдентичність сучасної людини. Вiдбувається ускладнення культурного простору, з одного боку, i «розмивання», «розхитування» вже iснуючої iдентичності – з iншого.

Культурна iдентичність бiльше не є надiйним, самоочевидним, звичним смисловим горизонтом сучасності. Ця ситуація, на думку З. Баумана, пiдкреслює значимість свiдомого рацiонального вибору, а швидкість i альтернативність виступають основними цiнностями сучасного свiту. Проте, у свiтлі динамiчних трансформацій людина втрачає почуття онтологiчної безпеки, бо порушується iєрархiя ролей, яку втiлював у собi модерн, тим самим забезпечуючи стабiльнiсть не лише iснування, але й iдентичності.

У сучасній фiлософії культури особливої актуальності набувають дослiдження, спрямованi на розробку системи цiннiсних орієнтацій, завданням яких є створення певної основи взаєморозумiння i взаємоповаги рiзних культур, але за умови збереження функції самосвiдомостi людини вiдносно своєї культурної iдентичності з урахуванням культурної множинності. Свiт, сучасники якого проживають у рiзних культурах, не є тотожним. Сучасний соцiокультурний простiр утiлює синкретизм культур, який спостерiгається в свiтi: в одному суспiльствi спiвiснують люди рiзних фундаментальних культурних орієнтацій: християнської, мусульманської, язичницької, вони живуть у рiзних площинах соцiального (i особистого) простору, у його рiзних культурних вимiрах. Свiт, зберiгаючи зовнiшню оболонку «глобалiзацiї», внутрiшньо роздроблений.

Виникає питання можливостi єдиної культурної iдентичності як людини, так i суспiльства в умовах трансформації самої культури, в умовах набуття нею нової конфiгурації. Для людини класичної/традицiйної культури вiдповiдною була монокультурна iдентичність. Сучасна людина опинилася в центрі полiкультурності, що не вимагає жорсткого дотримання iдентифiкацiйних основ, унаслiдок чого виникає дисонанс в усвiдомленнi власного культурного «Я». Проте, людина не вiдмовилася вiд пошуку сенсу життя, який набуває нового звучання.

У Всезагальній Декларації про культурну рiзноманiтнiсть окресленi новi можливостi мiжкультурного дiалогу внаслiдок розвитку нових iнформацiйних технологiй та поширення процесiв глобалiзації. У Декларації (ООН i ЮНЕСКО) наголошується на актуалiзації принципiв самобутності, рiзноманiтнiстi та множинності в умовах трансформації форм культури в просторi i часi. Також наголошується на можливостi вибору не лише економiчного, але й iнтелектуального, емоцiйного, морального i духовного джерел розвитку життя, що, в свою чергу, пов'язано з повагою до прав людини i основних свобод [3]. Таким чином, наголошується на нових горизонтах самовдосконалення людини.

Идеться про можливiсть реалiзації принципу толерантності в контекстi прiоритетності мiжкультурної iдентичності, про мiжкультурний контакт, що розумiється як тривале культурне спiлкування, пов'язане з змiнами, а не зi зникненням культурної iдентичності. Так С. Бенхабiб указує на можливостi подолання негативності формування єдиної iдентичності в умовах вiдкритостi i культурного плуралiзму, при цьому наголошуючи на збереженнi унiкальностi нацiональних культур. Для цього, на її думку, слiд враховувати взаємодiю структурних i культурних iмперативiв, а також функцiонально-структурнi iмперативи матерiальних систем дiї

(економіка, бюрократія, різні соціальні технології) і символічно-образні імперативи систем, що надають цілісність культурі [2, с. 13].

Отже, людина виступає теоретиком власної діяльності. Вона «знаходить» себе завдяки створенню гіпотетичного порядку і тимчасового смислу світу свого особистого досвіду, що набуває гіперрефлексивного характеру, втілюючи наміри «Я» адаптуватися, перетворюватися, гнучко реагувати на всі зміни, які відбуваються. Проте, виникає питання змісту цієї культурної ідентичності, її наповнюваності, оскільки людина отримала нові можливості бути добре інформованою в усіх сферах.

У ситуації швидкісних змін у культурній системі, коли відбувається руйнування зв'язку зі своєю групою, руйнування ідентифікуючих основ, людина максимально зазнає акультураційного стресу, шоку. Досвід, традиції, очікування, які були спрямовані на створення певної моделі взаємодії, відходять на другий план, адже в результаті змін відбувається прихід нової «короткочасної» ментальності, що змінює «довготривалу» [1]. Ця ментальність відзначається варіативністю цілей і шляхів їхньої реалізації, анонімністю й атомізацією життя як людини, так і суспільства в цілому.

Останнім часом усе більше з'являється досліджень, присвячених ретроспективі концепції К. Ясперса, де головною є ідея всепланетарної кризової ситуації внаслідок процесів трансформації, в якій опинилася сучасна людина [8]. Свого часу К. Ясперс наголосив на відчутті надломленості людського буття й очікуванні світової катастрофи, яке викликало невизначене прагнення до єднання й взаєморозуміння, що супроводжувалося принциповою зміною життєдайних орієнтацій і моральних цінностей, і пов'язано це з переходом від старої до нової ідентичності.

Швидкоплинність сучасних процесів не дозволяє людині миттєво адаптуватися до змін, яких не було в класичній/традиційній культурі. Це пов'язано з тим, що зміни, які тривали століттями, сьогодні відбуваються менше, ніж за одне покоління. Людині не вистачає часу на їх усвідомлення, внаслідок чого зміст цих змін не завжди для неї зрозумілий. Виникає маргінальна ідентичність, коли людина не приймає жодної з культур, ніби балансує між ними. Сама культура виступає множинністю символічних світів і пов'язаних із ними способів людської діяльності, множинністю образів світу і культурних практик; хаотично поєднує не лише ціннісно-нормативні системи різних культур, але і модуси ідентичності. Відповідно, сучасність демонструє множинність ідентичностей, головною ознакою яких виступає альтернативність. Ця ситуація пов'язана з бажанням уникнути «ідентифікаційної самотності», шляхом поновлення символічного зв'язку/дистанціювання [5]. Утім, наслідки такої дії непередбачувані. Це зумовлюється тим, що механічне «зліплювання» відбувається без інтегруючого підґрунтя і не має сталості.

У цьому контексті заслуговує на увагу феномен, який отримав назву «Кентавр-проблема», що в рамках культурології і теорії пізнання означається як взаємне поєднання неузгоджених засад, на кшталт компромісу, консенсусу, консолідації, конвергенції, комплементарності/конфронтації.

Періоди трансформації, що спричиняють деформацію соціальних відносин унаслідок порушення соціальних зв'язків, демонструють виникнення зазначеної проблеми як поєднання непоєднуваного, адже сучасна людина опинилася в ситуації вибору серед множинності соціокультурних просторів і практик, що не мають загальної мови і смислу. Саме в цій ситуації людина бачить те, що певним чином об'єднує ці дві взаємовиключні позиції, і

доповнює тим, що вона вважає раціональним, значимим, важливим із цих двох підходів. Таким чином, утворюється «кентавр» [4, с 35].

Отже, сучасність постає як фактор постійної мінливості і взаємного перетікання, тобто синхронії. Тому ідентичність сучасності – це багатомірна, гнучка культурна ідентичність, яку можна моделювати, що дозволяє сучасній людині відчувати різні культурні світи як «свої». Принципова відкритість, плюралістичність і ацентричність культури затвердила відмову від єдиних аксіологічних шкал, що фіксує нелінійність сучасної культурної ідентичності та призводить до переоцінки цінностей. Сучасна культурна людина повинна вміти проживати в різних культурах: локальних і професійних, національних, у глобальній культурі, намагаючись углядіти не чуже і вороже, а цікаве і збагачувальне (Н. Піотровський).

Висновки. Проблема ідентичності в багатозначному і, водночас, невизначеному світі постає як «некласична» проблема, адже сам світ виступає в динаміці і має мінливий характер, де особистість набуває нових можливостей. Ця ситуація змінює уявлення про культурну ідентичність людини в сучасному соціокультурному просторі. Відтепер будь-які фрагменти соціокультурної реальності (діяльність, взаємодії, стосунки, предметність) можуть виступати в якості домінантних, таким чином провокуючи становлення нових моделей ідентичності.

Тому культурна ідентичність людини сучасності визначається не лише амбівалентністю, але й поліваріантністю – постає проблема появи нових форм самовизначення сучасної людини. Сама людина змушена розв'язати суперечність збереження культурно-ідентифікуючих орієнтирів в умовах плінної сучасності.

Література

1. Бауман З. Индивидуализированное общество : пер. с англ. / З. Бауман ; под ред. В. Л. Иноземцева ; Центр исслед. постиндустр. о-ва, журн. „Свободная мысль”. – М. : Логос, 2002. – 390 с.
2. Бейнхабит С. Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эру : пер. с англ. / С. Бейнхабит ; под ред. В. И. Иноземцева. – М. : Логос, 2003. – 350 с.
3. Всеобщая декларация о культурном разнообразии : принята 31-й сессией Генеральной конференции ЮНЕСКО, Париж, 2 ноября 2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://www1.umn.edu/humanrts/russian/instree/Rculturaldiversitydecl.html>
4. Кармаданов О. А. Эффект отсутствия: культурно-цивилизационная специфика / О. А. Кармаданов // Вопр. философии. – 2008. – № 2. – С. 29–41.
5. Козин Н. Г. Идентификация. История. Человек / Н. Г. Козин // Вопр. философии. – 2011. – № 1. – С. 37–48.
6. Межуев В. М. Актуальная функция философии / В. М. Межуев // Филос. науки. – 2008. – № 1. – С. 10–24.

7. Новые информационные технологии и судьбы рациональности в современной культуре : (материалы «круглого стола») // Вопр. философии. – 2003. – № 12. – С. 3–52.
8. Ясперс К. Смысл и назначение истории : [сборник : пер. с нем.] / Карл Ясперс. – 2-е изд. – М. : Республика, 1994. – 527 с. – (Мыслители XX века).
9. Levitt P. Transnational migration and the redefinition of the state: Variations and explanations / P. Levitt, R. Dehesa // Ethnic and Racial Studies. – 2003. – Vol. 26, № 4 (Jule). – P. 587–611.

УДК 130.2

Пиреева Г. И.

(г. Харьков)

КУЛЬТУРОЛОГИЯ В СИСТЕМЕ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Культурология – становящаяся наука, не выделившаяся еще полностью из тех гуманитарных дисциплин, на стыке которых она возникает и формируется. Характерной чертой этого становления есть все усиливающийся процесс обратной связи. В системе гуманитарных наук культурология пытается дать целостную картину видения мира.

Ключевые слова: культурология, семиотика, гуманитарный, технический.

Культурологія – наука в процесі становлення, що ще не виділилася повністю з тих гуманітарних дисциплін, на стику яких вона виникає і формується. Характерною рисою цього становлення є процес зворотного зв'язку, що посилюється. В системі гуманітарних наук культурологія намагається дати цілісну картину бачення світу.

Ключові слова: культурологія, семиотика, гуманітарний, технічний.

Cultural studies – a science in formation that has not yet completely separated from those humanities on the junction of which it occurs and is formed. A characteristic feature of this formation is a growing feedback process. In the system of the humanities cultural studies tries to give a complete picture of world outlook.

Keywords: cultural studies, semiotics, humanitarian, technical.

Культурология – комплексная гуманитарная наука. Формирование ее выражает общую тенденцию интеграции научного знания о культуре. Она возникает на стыке истории, философии, социологии, психологии,